

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

FORMATION OF THE MANAGEMENT ACCOUNTING SYSTEM IN THE INVESTMENT ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE

В статті висвітлені основоположні причин формування системи управлінського обліку інвестиційної діяльності підприємства. Уточнено і доповнено ознаки інформації, яка надається для забезпечення системи управлінського обліку. Обґрунтовано зміст системи управлінського обліку інвестиційної діяльності. Визначено особливості формування системи управлінського обліку інвестиційної діяльності з огляду на об'єкти інвестицій. Встановлено, що для обліку і контролю об'єктів реальних інвестицій створюється центр інвестицій як відокремлений підрозділ, що забезпечує ефективність використання капітальних вкладень, нормативним показником яких є їх кошторисна вартість. З'ясовано, що ресурсне забезпечення об'єктів реальних інвестицій здійснюється у рамках проекту або портфелю проектів. Розроблено модель організації системи управлінського обліку в інвестиційній діяльності.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, фінансові інвестиції, реальні інвестиції, управлінський облік, інвестиційний проект.

The article highlights the fundamental reasons for the formation of the management accounting system in the investment activity of the enterprise, which are the uncertainty of the external organizational environment, the emergence of communication barriers between the participants of the investment process, resource limitations in the provision of investment activities and the terms of the life cycle of the investment project. The features of the information provided to support the management accounting system have been clarified and supplemented. The content of the system of management accounting of investment activity is substantiated and supplemented in view of the interaction and interrelationship of the elements of this system, which occurs through the process of collection and transformation of accounting and analytical information in order to perform the functions of enterprise management. The peculiarities of the formation of the system of management accounting of investment activities are determined in view of the objects of investment, which are real and financial investments. It was determined that for the accounting and control of real investment objects, an investment center is created as a separate unit, which ensures the efficiency of the use of capital investments, the normative indicator of which is their estimated cost. It was found that the resource provision of real investment objects is carried out within the framework of a project or a portfolio of projects. It is proposed to single out the investment project as an independent center of responsibility, which is related to its specific features: uniqueness, temporality, one-time use, limited time and resources. The peculiarities of the formation of the management accounting system of investment projects through the implementation of the following stages are determined: 1) construction of the center of responsibility for the investment project; 2) development of the content of management reporting; 3) development of management accounting classifiers; 4) selection of methods of management accounting of investment costs in accordance with the project budget; 5) development of regulations for management accounting of investments aimed at project implementation.

Key words: investment activity, financial investments, real investments, management accounting, investment project.

УДК 657.6

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct70-11>

Бутенко Т.В.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту,
фінансів і бізнес-технологій,
Національний університет
«Одеська політехніка»

Butenko Tetiana

Odessa Polytechnic National University

Постановка проблеми. Технологія управління інвестиційною діяльністю вимагає від менеджменту підприємства проведення постійного моніторингу інвестиційних витрат, здійснення аналізу і оцінки ефективності їх використання, пошуку шляхів оптимізації інвестиційного процесу та ін. Вирішення поставлених завдань є можливим лише за умов своєчасного забезпечення керівництва підприємства достовірною і якісною обліково-аналітичною інформацією, яка дозволяє приймати виважені інвестиційні і управлінські рішення. Процес отримання і обміну такою інформацією має бути систематизованим, безперервним і ефективним з метою розширення діапазону інвестиційної діяльності та забезпечення інвестиційної привабливості підприємства на тлі швидкоплинних змін зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриття сутності управлінського обліку, визначення проблематики його розвитку, дослідження системи забезпечення підприємства обліково-

налітичною інформацією та багато інших питань у цій царині висвітлюється в роботах таких вітчизняних науковців, як В. В. Биба, І. О. Борисюк, О. О. Довжик, Н. І. Загребельна, В. Б. Моссаковський, В. В. Шкіренко, О. Є. Шмигель та ін.

Не дивлячись на великий науковий доробок, лишаються питання, які потребують поглибленого опрацювання, зокрема мова йде про існування проблематики методологічного характеру щодо формування системи управлінського обліку інвестиційної діяльності та її інтеграції у загальну інформаційну систему управління підприємством.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення основоположних причин щодо формування системи управлінського обліку інвестиційної діяльності підприємства та розкриття особливостей її організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування системи управлінського обліку інвестиційної діяльності та інтеграція її у загальну інформаційну систему управління підприємством

пов'язано з низкою причин, основоположними серед яких є:

- невизначеність зовнішньо-організаційного середовища, тобто виникнення випадкових часто непрогнозованих змін, що вимагає проведення постійного моніторингу цих змін для мінімізації або обмеження ризиків, які впливають на функціонування системи управління підприємством й, зокрема на здійснення інвестиційної діяльності;

- виникнення комунікаційних бар'єрів між учасниками інвестиційного процесу, а також стейкхолдерами інвестиційного проєкту, які потребують розширення інформаційного поля для прийняття як інвестиційних, так й управлінських рішень;

- ресурсна обмеженість у забезпеченні інвестиційної діяльності та обмеженість термінів життєвого циклу інвестиційного проєкту визначають необхідність обліку інвестиційних витрат.

Інвестиційна діяльність є необхідною умовою для оновлення основних засобів підприємства, модернізації виробництва та запровадження новітніх технологій. Тому для обґрунтованого прийняття інвестиційних рішень виникає потреба у забезпеченні користувачів релевантною і своєчасною інформацією про результати господарчої діяльності підприємства, моніторинг зовнішнього середовища, відповідність цілепокладання інвестиційної діяльності стратегії підприємства, виконання термінів реалізації інвестиційного проєкту, оцінювання ефективності певних фаз його життєвого циклу тощо. Надання інформації для виконання таких завдань є прерогативою управлінського обліку.

О. Є. Шмигель [1, с. 174] зауважує, що інформація, яка надається в системі управлінського обліку має відповідати таким критеріям, як об'єктивність, адресність, порівнянність, співставність періодичність, вибірковість, прозорість, вагомість, повнота, достовірність, надійність, оперативність, нейтральність. Проте, піддається сумніву можливість характеризувати визначені ознаки інформації як критеріальний апарат. Вважається за доцільне уточнити зміст таких пропонованих ознак, як адресність, оперативність, об'єктивність та доповнити наведений перелік, не менш важливими ознаками, що характеризують суть інформаційного ресурсу, зокрема:

- оперативність, яка виявляється у тому, що інформація має надаватися у терміни, що дозволяють своєчасно реагувати на зміни середовища;

- доцільність характеризує інформацію з огляду на відповідність останньої встановленим цілям і завданням інвестиційної діяльності;

- рентабельність передбачає, що витрати на забезпечення обліково-аналітичною інформацією не повинні перевищувати економічний ефект від її використання;

- об'єктивність вказує на те, що інформація повинна відповідати реальним потребам та

характеризувати об'єктивний стан системи управління підприємством;

- адресність визначає необхідність інформації відповідати вимогам користувача, до якого вона спрямовується;

- корисність характеризує інформацію з точки зору вигід, які отримує користувач від наданої інформації;

- конфіденційність є ознакою, яка вказує на потребу інформації у захисті.

Великий масив даних, що формується на вході системи управлінського обліку інвестиційною діяльністю, має піддаватися ґрунтовному аналізу через застосування обліково-аналітичних методів (сукупності звітів, стандартів, регламентів та ін.), перетворюючи їх на цілеспрямовану, корисну інформацію.

Розкриваючи зміст управлінського обліку з точки зору системного підходу О. О. Довжик [2, с. 175] вказує на таку властивість системи як інтегрованість. На думку автора, система управлінського обліку спрямована на підготовку «ключової інформації і забезпечення нею різних рівнів управління». Дискусійність цього трактування виявляється у вузькості його змісту з огляду на те, що, окрім підготовки і забезпечення інформацією менеджменту підприємства, ще здійснюється збір даних.

У підтвердження висунутої тези низка авторів [3–4], розкриваючи суть поняття «управлінський облік», вказують на такі його системоутворюючі елементи, як збір, реєстрація, узагальнення і представлення інформації про господарську діяльність підприємства та її структурних підрозділів.

Узагальнюючі існуючі підходи до розкриття суті системи управлінського обліку можна дійти висновку, що під останньою слід розуміти сукупність інтегрованих елементів (підсистем), які у своїй взаємодії і взаємозв'язку через процес збору і трансформації обліково-аналітичної інформації формують інформаційну базу, необхідну менеджменту підприємства для виконання ним функцій у різних напрямках діяльності. Отже, можна стверджувати, що системоутворюючим елементом системи управлінського обліку, серед інших, є інвестиційна діяльність.

В наукових джерелах існують різні підходи до формування системи управлінського обліку. В. В. Биба, Ю. І. Матюшина [5, с. 61–62], виділяють шість етапів її побудови, акцентуючи увагу на таких складових, як організаційна структура системи, склад інформації, виділенням центрів відповідальності, формування системи управлінської звітності, конструювання системи управлінського обліку та постановка системи фінансового планування.

Для уточнення елементів системи управлінського обліку інвестиційної діяльності доцільно виходити з поділу інвестиційних об'єктів, які визначаються формами інвестування, зокрема – це:

1) об'єкти реальних інвестицій або матеріальні і нематеріальні активи, що призначені для відтворення виробничого процесу;

2) об'єкти фінансових інвестицій або фінансові активи, які утворюються шляхом придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів з метою отримання додаткового доходу.

Доцільність такого розмежування пояснюється різними методами управління реальними і фінансовими інвестиціями, а відтак і різними підходами до організації управлінського обліку.

Фінансові інвестиції є активною формою використання вивільненого капіталу. Зазвичай інвестиції цього виду здійснюються, коли задовольняється потреба в реальних інвестиціях. Крім того, фінансові інвестиції як форма заощадження виявляються у фінансових інструментах.

Діяльність, що пов'язана з обліком і контролем об'єктів фінансових інвестицій формує завдання й функції центру фінансової відповідальності, керівник якого здійснює контроль за витратами, доходами та прибутками і через створення одиниць делегує повноваження з метою забезпечення якості інформаційних потоків.

Для виконання завдань з обліку і контролю об'єктів реальних інвестицій створюється центр інвестицій як відокремлений підрозділ,

що забезпечує ефективність використання капітальних вкладень, нормативним показником яких є їх кошторисна вартість. Слід звернути увагу, що ресурсне забезпечення об'єктів реальних інвестицій, як правило, здійснюється у рамках проекту або портфелю проектів. Специфіка управління проектами полягає у тому, що кожний проект володіє такими ознаками, як унікальність, тимчасовість, одноразовість, обмеженість часом і ресурсами [6, с. 31]. Це дає підстави для ведення управлінського обліку за виконанням кожного проекту відособлено з огляду на власний бюджет проекту та команду, яка здійснює управління проектом. Тому є сенс відділяти проект як окремий центр відповідальності.

В. В. Шкіренко [7] акцентує увагу на необхідності впровадження управлінського обліку реалізації інвестиційного проекту на його інвестиційній і експлуатаційній стадіях. Варто зауважити, що виділяти окремі стадії у життєвому циклі проекту для обліку, моніторингу і контролю недоцільно, адже проект – це цілісна система взаємопов'язаних процесів, які реалізуються на всіх стадіях управління проектом.

Аналіз існуючих підходів до впровадження системи управлінського обліку на підприємстві дозволив визначити особливості її формування у напрямку інвестиційної діяльності (рис. 1).

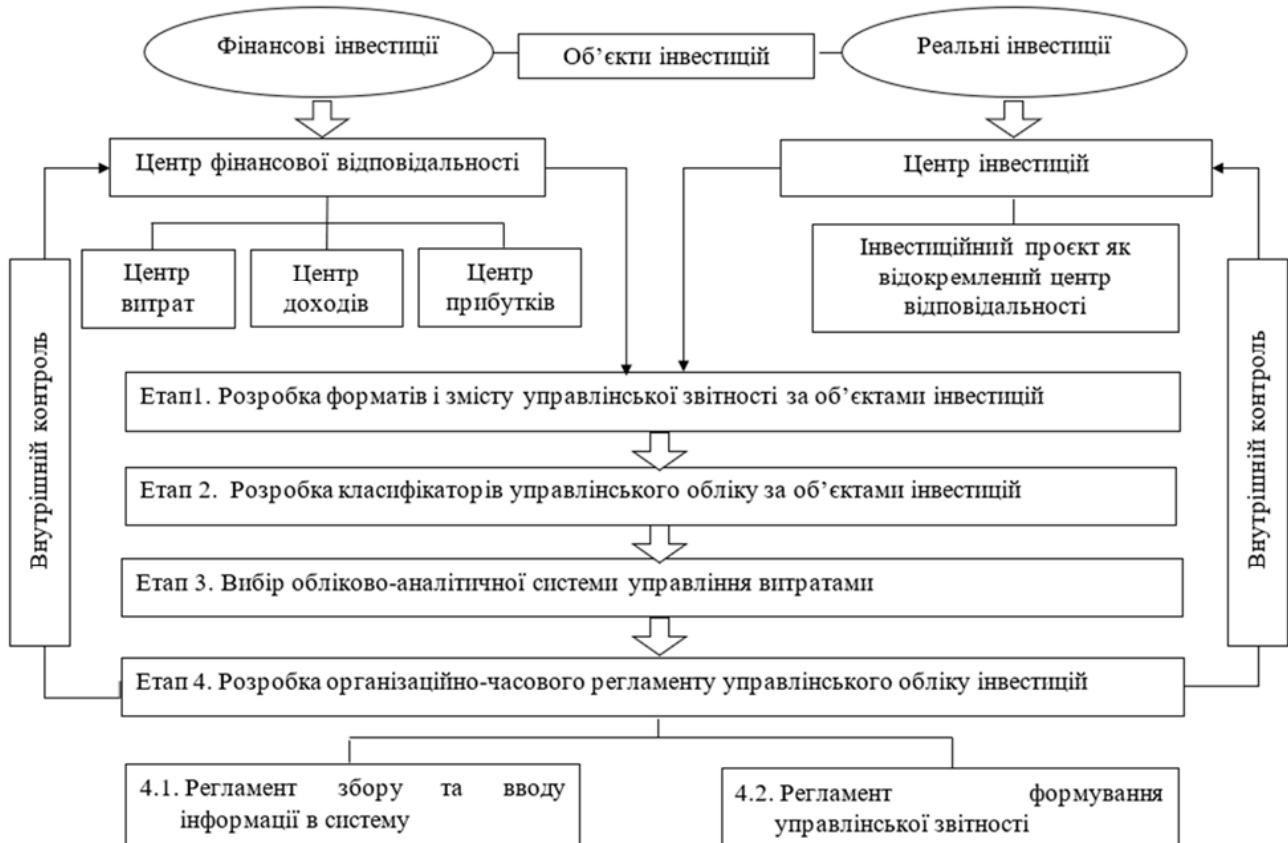

Рис. 1. Модель організації системи управлінського обліку інвестиційної діяльності

Джерело: складено автором

На першому етапі (рис. 1) формування системи управлінського обліку інвестиційної діяльності є доцільним розробити такі форми звітності, що включають планові і фактичні показники реалізації інвестиційного проєкту за усіма процесами з відповідним рівнем деталізації за групами витрат бюджету проєкту. При цьому варто враховувати ризики інвестиційної діяльності та резерви для покриття додаткових витрат у разі їх виникнення.

Інформація, яка має відобразитися у формах управлінської звітності повинна включати показники реалізації інвестиційного проєкту за розділами виконуваних робіт, за витратами бюджету та часом виконання проєкту з певним рівнем деталізації для того, щоб виявляти причини відхилень фактичних показників від планових, а також прогнозувати наслідки.

Звіт про виконання бюджету проєкту повинен включати в себе показники про освоєння грошових коштів за роками реалізації проєкту, а також плани його фінансування. Якщо у процесі фінансування проєкту використовується позиковий капітал, то звітність поповнюється інформацією про ступінь боргового навантаження, динаміку виплат за боргами, зміну відсоткових ставок та термінів виплати за кредитами. Така деталізація є необхідною для оптимізації кредитного портфелю.

У звітність, яка має надаватися в процесі виконання проєктів, доцільно включати такі форми звітів: а) звіт про доходи і витрати проєкту; б) звіт про рух грошових потоків генерованих проєктом; в) звіт про виконання календарного плану проєкту; г) звіт про виконання бюджету проєкту.

Для підвищення якості управлінського обліку інвестицій розробляється система відповідних класифікаторів за групами витрат (етап 2). Кожній групі інвестиційних витрат присвоюється відповідний шифр для виокремлення та накопичення інформації про інвестиційну діяльність.

На третьому етапі формування системи управлінського обліку інвестиційної діяльності передбачається вибір обліково-аналітичної системи управління витратами. Метою створення ефективної обліково-аналітичної системи є зниження трудомісткості процесу обліку, аналізу і управління витратами. На практиці використовуються такі системи управління витратами, як директ-костинг (Direct Costing), Абзорпшинкостинг (Absorption Costing), Стандарт-кост (Standart-Cost) або нормативний метод, метод ABC (ActivityBased Costing), CVP-аналіз (Cost-Value-Profit Analysis), Таргет-костинг (Target Costing), Кайзен-костинг (Kaidzen Costing), Бенчмаркінг витрат (Benchmarking), Кост-кілінг (Cost Killing), LCC-аналіз (Life Cycle Costing) [8].

Вибір того або іншого методу залежить від вимог, які ставляться керівництвом підприємства

до інформації, об'єкту обліку, економічних умов, що склалися, специфіки виробництва або проєкту тощо.

На останньому етапі формування системи управлінського обліку інвестиційної діяльності розробляється організаційно-часовий регламент. Функції регламентування полягають у впорядкуванні обліково-аналітичного процесу та створенні чіткої і прозорої системи обліку з метою своєчасного збору інформації та підготовки управлінських звітів.

Для забезпечення дієвості регламенту управлінського обліку має бути розроблена система відповідальності і внутрішнього контролю за: а) наданням вхідної інформації у встановлені терміни; б) оперативним введенням інформації в обліково-аналітичну систему відповідно до встановлених стандартів обліку; в) формуванням управлінської звітності.

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дозволило виявити ключові особливості системи управлінського обліку інвестиційної діяльності, які полягають у тому, що, по-перше, основними системоутворюючими елементами цієї системи є об'єкти інвестицій, і суб'єкти, які здійснюють, збір і обробку вхідної інформації, застосовуючи відповідні обліково-аналітичні методи з метою трансформування вхідних даних у корисну інформацію на виході системи. По-друге, регулювання системи здійснюється за допомогою регламентації процесів управлінського обліку, що дозволяє чітко розподіляти відповідальність за його веденням та визначає чіткість і прозорість процесів щодо забезпечення інформацією її користувачів.

Кожний визначений етап системи управлінського обліку інвестиційної діяльності може бути деталізованим за процесами відповідно до об'єктів інвестицій, що є підставою для проведення подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шмигель О. Є. Управлінський облік та критерії його ефективності на підприємстві. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3–4. С. 182–187. URL: <http://inneco.org/index.php/inneco.ua/article/view/580/645> (дата звернення 27.11.2022).
2. Довжик О. О., Роль управлінського обліку та проблеми його впровадження на підприємствах. *Вісник полтавської державної аграрної академії*. № 2. 2012. С. 175–1179.
3. Моссаковський В. Б. Особливості управлінського обліку в сільськогосподарських підприємствах. *Економіка АПК*. 2013. № 6. С. 40–44.
4. Загребельна Н. І., Аніщенко Г. Ю. Практичні аспекти організації управлінського обліку на підприємствах. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2014. Вип. 86(2). С. 40–47.

5. Биба В. В., Матюшина Ю. І. Система управлінського обліку: сутність, завдання та етапи впровадження. *Економіка та держава*. 2015. № 1. С. 60–62.

6. Настанови до зводу знань з управління проєктами (Настанова PMBOK) та Стандарт з управління проєктами. Project Management Institute, Inc., 2021. 370 с. URL: <https://pmiukraine.org/pmbok7> (дата звернення: 22.11.2022).

7. Шкіренко В. В. Особливості впровадження управлінського обліку на експлуатаційній стадії інвестиційного проєкту. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6262> (дата звернення: 26.11.2022).

8. Борисюк І. О., К., Семеняка Я. В. Формування системи управління витратами підприємства. *Modern Economics*. № 6. 2017. С. 15–23.

REFERENCES:

1. Shmyhel, O. Ye. (2020) Upravlinskiy oblik ta kryterii yoho efektyvnosti na pidpriemstvi [Management accounting and criteria for its effectiveness in the enterprise]. *Innovatsiina ekonomika*, vol. 3–4, pp. 182–187. Available at: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/580/645> (accessed 27 November 2022). (in Ukrainian)

2. Dovzhyk O. O. (2012) Rol upravlinskoho obliku ta problemy yoho vprovadzhennia na pidpriemstvakh [The role of management accounting and problems of its implementation at enterprises]. *Visnyk poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, vol. 2. 2012, pp. 175–1179. (in Ukrainian)

3. Mossakovskiy V. B. (2013) Osoblyvosti upravlinskoho obliku v silskohospodarskykh pidpriemstvakh [Peculiarities of management accounting in agricul-

tural enterprises]. *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 40–44. (in Ukrainian)

4. Zahrebelna N. I., Anishchenko H. Yu. (2014) Praktychni aspekty orhanizatsii upravlinskoho obliku na pidpriemstvakh [Practical aspects of management organization at the enterprises]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskooho natsionalnoho universytetu sadivnytstva*, vol. 86(2), pp. 40–47. (in Ukrainian)

5. Byba, V. V. & Matiushina, Yu. I. (2015) Sistema upravlinskoho obliku: sutnist, zavdannia ta etapy vprovadzhennia [Management accounting system: the nature, objectives, and implementation stages]. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 1, pp. 60–62. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2015/16.pdf (accessed 27 November 2022). (in Ukrainian)

6. Nastanovy do zvodu znan z upravlinnia proiektamy (Nastanova PMBOK) ta Standart z upravlinnia proiektamy [Guidelines for the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guidelines) and the Project Management Standard]. Project Management Institute, Inc., 2021 Available at: <https://pmiukraine.org/pmbok7/> (accessed 22 November 2022). (in Ukrainian)

7. Shkirenko, V. V. (2018) Osoblyvosti vprovadzhennia upravlinskoho obliku na ekspluatatsiinii stadii investytsiinoho proektu [Features of the management accounting implementation at the operational stage of the investment project]. *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 4. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6262> (accessed 26 November 2022). (in Ukrainian)

8. Borysiuk I. & Semeniaka Y. (2017) Formuvannia systemy upravlinnia vytratamy pidpriemstva [Formation of the enterprise costs management system]. *Modern Economics*, vol. 6, pp. 15–23. (in Ukrainian)